

DIYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI DERGİSİ

DİNİ, AHLÂKÎ, EDEBÎ, MESLEKÎ AYLIK DERGİ

9. Cilt

Mart - Nisan 1970

94 - 95. Sayı

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
KUR'AN TEFSİRİNDE ŞİRDEN FAYDALANMA	
Doç. Dr. İsmail CERRAHOĞLU	69
TEFSİR	
Osman KESKİOĞLU	73
HADİS	
Ahmet SERDAROĞLU	78
İRTİFAK HAKLARI	
Dr. M. Esad KILIÇER	81
İHTİDALAR AÇISINDAN İSLÂM DİNİNİN ÜSTÜN- LÜĞÜ	
Osman CİLÂCI	83
GÜNAHKAR MÜ'MİNLER	
Doç. Dr. Talât KOÇYİĞİT	91
PEYGAMBERİMİZİN SAHÂBİLERİNİ YETİŞTİRME USULÜ	
M. Asım KÖKSAL	95
İMÂM-I MÂTÜRİDÎ VE KİTÂBU'T-TEVHİD'İ	
Avni İLHAN	99
İSİM VE SAHİBİ (Şiir)	
M. Fahrüddin GÜR	103
YENİDEN İMÂNA DOĞRU	
İsmail Lutfi ÇAKAN	104
HİCRET	
Lutfi ŞENTÜRK	107
KUR'AN'DA İLMİ İCÂZ	
Dr. Süleyman ATEŞ	111
OSMANLI ŞEYHÜ'L-İSLÂLARININ TERÂCİM-İ AH- VÂLİ	
	118
KANSER HASTALIĞI	
Prof. Dr. İzzet KANTEMİR	120
DIYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI AHMET ÖRS HAS- TAHÂNESİNİN AÇILIŞINDA DR. REMZİ PERKER'- İN YAPTIĞI KONUŞMA	
	122
ŞER'İYYE SİCİLLERİ ARŞİVİ	
Nuri YEPREM	124
TAMİMLER	
	126
DİNİ YAYINLAR DÖNER SERMÂYESİ 1969 BİLÂN- ÇO HESABI	
	127

İSLÂM BÜYÜKLERİ ...

İMÂM-I MÂTÜRİDİ VE KİTÂBU'T-TEVHÎD'İ

Avni İLHAN

İzmir Y. İslâm Enstitüsü Öğretmeni

Bilindiği gibi amelde mezhebi Hanefî olanlar i'tikadda Mâtürîdî mezhebine mensupturlar. Dolayısıyla yeryüzündeki Müslümanların çoğunluğu, bilhassa Türklerin tamamı i'tikadda Mâtürîdî Hazretleri'nin mezhebini benimsemişlerdir.

Hz. İmâm'ın Semerkand'ın Mâtürîd köyünden ve Türk asıllı ana-babadan olduğunu kat'î olarak biliyoruz. Esasen köyüne nisbet edilerek şöhret bulmuş olması, bunun açık delilidir. Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed b. Mahmûd el-Mâtürîdî amelde Hanefî idi. İlmîni ve i'tikâdî görüşlerinin çoğunu da İmâm-ı A'zam'ın meşhur talebelerinden Muhammed b. Hasan eş-Şeybânî'nin tabî'lerinden aldı. El-Eş'arî'nin asırdışı olan Mâtürîdî, Ehl-i Sünnet akîdesini Orta Asya ve Mâverâünnehr'de yaydı. Dehriilere, putperestlere, düalistlere, râfîzîlere ve zındıklara verdiği kesin cevaplarla onları susturdu.

Bugün elimizde bulunan eserleri, Onun İslâmî ilimlerdeki selâhiyetinin genişliğini, mantığının kuvvetini ve üslûbunun üstünlüğünü ortaya koymaktadır.

333 H./944 M. yılında Semerkand'da vefat ettikten sonra mezhebini pek çok sayıda büyük âlimler devam ettirdi. Bu husus da Mâtürîdî Hazretleri'nin son derece tesirli bir şahsiyeti olduğunu göstermektedir¹.

Mâtürîdî'nin başta **تأويلات الماتريدی**² olmak üzere bilhassa

(1) Abbas Azzâvî: Târihu'l-Akâid, Abbas Azzâvî Kütüphanesi, Bağdad (Eser henüz basılmamıştır).

(2) Mâtürîdî'nin bu son derece kıymetli eserinin tam olarak İstanbul Selim Ağa Ktp. No. 40; Ragıp Paşa Ktp. No. 35; Konya Yûsuf Ağa Ktp. No. 5552'de kayıtlı nüshaları vardır.

akâide dâir yazdığı eserlerle bâtil din ve mezheb mensublarına yazdığı reddiyeleri meşhurdur ve başlıcaları şunlardır:

- 1 — كتاب المقالات
- 2 — بيان وهم المعتزلة³
- 3 — كتاب رد اوائل الادلة للكعبى
- 4 — رسالة في ما لا يجوز الوقف عليه
- 5 — فوائد (farsça)
- 6 — عقيدة ابي منصور الماتريدى⁴
- 7 — تفسير الاسماء والصفات⁵

Kitâbu't-Tevhîd'e gelince: Cambridge Üniversitesi Ktp., Add. 3651 No.'da kayıtlı bulunan ve hâlen bilebildiğimiz⁶ tek nüshası bu olan kitab 207 varaktır. Bu eserinde Mâtürîdî, başlıca:

İlmin yolları, Allâh'ın varlığının çeşitli yollarda isbâtı, Cenâb-ı Hakk'a cisim ve şey denilmesi, Allâh'ın sıfatları ve bu hususta kelâmcılardan bâzılarının görüşlerinin tenkîdi, Allâh'ın isimleri ve bu meselede mecûsilerin, mu'tezilenin görüşlerinin tenkîdi, Allâhu Teâlâ bu âlemi niğin yarattı sorusuna verilen cevaplar, âlemin aslı hakkındaki çeşitli görüşler ve onların iptali ve bu meselede zındıklar, mani dîni mensupları, eski Yunan filozoflarının görüşlerinin sakatlığı, aynı hususta mu'tezililerden bâzılarının görüşleri ve tenkidleri, nazar ve istidlâlin lüzûmu ve bunun aksini söyleyenlerin yanlışlıkları, ayan ve a'raz meseleleri ve bu husustaki görüşler, tevhidle ilgili çeşitli meselelerde sofistlerle düalistlerin yanlış anlayışları, risâlet meselesi, kulların fiilleri ve bu meselede-

(3) Köprülü Ktp. No. 856'da kayıtlı bir nüshası vardır.

(4) Prof. Yusuf Ziya Yörükân'ın İlahiyat Fakültesi yayımları arasında neşrettiği bu kitabın Lâleli Ktp. No. 2411; Şehid Ali Paşa Ktp. No. 1704; Köprülü Ktp. 3. Kısım No. 244 ve Nûru-Osmaniye Ktp. No. 2188'da kayıtlı nüshaları vardır.

(5) Kayseri Reşid Ef. Ktp. No. 497'de kayıtlı bu eserin Mâtürîdî'ye âit olmadığını Prof. Yusuf Ziya Yörükân, İlahiyat Fakültesi Dergisi, yıl 1952, sayı 1'de "Kitâbü Tefsiri'l-Esmâ-i Ve's-Sıfât Hakkında" adlı makalesinde belirtmektedir.

(6) Eserin fotokopisini bir müddet için bana, henüz elim âkıbeti hakkında hiçbir kesin bilgiye sahip bulunmadığımız pek muhterem hocam Doç. Dr. Yaşar Kutluay lütfetmişlerdi.

ki münâkaşalar, aynı meselenin devâmı olarak rızık, ecel ve irâde, ka-zâ ve kader, büyük günah işlemek ve bu husustaki münâkaşalar, şefâat meselesi, îman ve İslâm meseleleri ve daha başka tevhidle ilgili birçok konulara yer vermiştir.

Hız. İmâm'ın bu kitabının neşredilmesi, gerçekten, gerek ilim âlemi için, gerekse i'tikadda Mâtürîdîlerin kendi mezheplerini asıl kaynağın-dan öğrenmeleri bakımından büyük önemi hâizdir. Biz eserin tenkidini burada yapmayacağız. Mayıs 1969'da İskenderiye Üniversitesi hocaların-dan Dr. Fethullah Huleyf'in bana göndermek lûtfunda bulunduğu bir mektuptan öğrendiğimize göre, kendisi Kitâbu't-Tevhîd'i tenkidli bir şekilde neşre hazırlamışlar ve matbaaya vermişlerdi. Zannımıza göre kitap bu sıralarda neşredilmiş olmalıdır.

Burada Kitâbu't-Tevhîd'in baş tarafından' bir kısmın tercümesini sunarak, Hız. İmâm'ın konuları mükemmel bir mantık silsilesi içinde iş-leyişini muhterem okuyuculara arz etmeye çalışalım.

*
**

"Başkalarına yapılan övgüler dahi gerçekte kendine râcî olan Allâh'a, nîmetlerinin sayısınca hamd olsun ve bu hamd nîmetlerinin artmasına medâr ve O'nun rızâsına kavuşmaya vesîle olsun. Risâletin kendisiyle son bulduğu zâta, diğer peygamber kardeşlerine, sâir bütün dostlarına salât etmesini Cenâb-ı Hak'tan niyâz ederiz.

Hamd ve salâtın sonra Şeyh Ebû Mansûr (Allah ona rahmet etsin) şöyle der: Biz insanları din ve mezhep husûsunda çeşitli yollarda ve bir-birleriyle anlaşmazlık içinde gördük. Din husûsundaki bu ihtilâflarında hepsinin ittifak ettikleri bir nokta vardır. O da: Herkesin kendi yürü-düğü yolun HAK, başkalarınınkinin de bâtil olduğudur. Yine onların herbirinin taklid edegeldikleri bir selefi vardır. Halbuki taklidin mukal-lidi mâzur gösterecek sebeplerden olmadığı açıktır. Aksi takdirde iki zâd inançta olan mukallidlerden her ikisinin de mâzur olması neticesiyle karşılaşılır ki, bu, tenâkuza düşmektir. Kaldığı taklidde sayı çokluğun-dan başka da hiçbir şey yoktur. Bütün bunlar bir tarafa, taklid edilecek kimsenin ileri sürdüğü hususta doğruluğunu bildirecek akîl bir hücceti olmalı. Gerçeğe ulaşmış olduğunu insaf sâhiplerine anlatacak bürhân bulunmalı. Dinde gerçek olduğunu araştırmak zarûreti olan durumlarda kimin dayanağı böyle birisi ise, o, doğruyu bulmuştur. Dindarların hepsi inanacakları hususlarda doğruyu arayıp bulmalıdır. Böylece inandığına delîli ile inanmış ve kendisinin HAK üzere olduğunu bildiren şâhidi bu-

(7) 1. ve 2. varaklar.

lunmuş olur. Başkalarını da doğruya inanmaya —bu deliller vâsıtasiyle— mecbur eder. Çünkü delillerin mümeyyiz vasfı akılları kendisini kabûle zorlamaktır. Din husûsunda iki hasmın delilleri birbirini yıktığı için doğru olan delillerin bir benzeri onun karşısında olanda da bulunabilir, denilemez. HAK hüccetleri galip gelendedir. Artık diğeri de doğru olmaz mı, şeklinde şüphe bile edilemez. Kuvvet ancak Azîm olan Allah'tandır.

Yaratılmışlar için üzerinde toplanacakları bir din ve kendine dönüp, müracaat edecekleri bir asıl gereklidir. İşte bu din iki yoldan öğrenilir:

- a) İşitme (semi') yolu,
- b) Akıl yolu.

İşitme: Hiçbir kimse yoktur ki, seçtiği ve başkasını da dâvet ettiği bir mezhepde işitme yoluna dayanmamış olsun. Bu hükme, eşyanın varlığını ve hakikatını kabûl edenler bir tarafa, septikler ve sofistler bile dâhildir. Hükümdarların siyâsetleri işitme yoluna dayanarak cereyan etmiştir. Herbirinin meram ettiği hususta işleri yoluna koyması ve halkı kendisine bağlayabilmesi için dayandığı asıl, hep işitme yoludur. Yine peygamberlerin, çeşitli sanatları ortaya koyanların durumu da hep aynıdır. Her türlü destek Allah'tandır.

Akıl yolu: Bu âlemin özellikle fenâ (yok olma) için oluşu hikmete uygun değildir ve her akıl sâhibinin yaptığı iş, eğer hikmetli değilse, bu iş o akıl sâhibine yakışmayacak kötü bir şey olur. O halde âlemin —akıl da onun bir cüz'üdür— hikmetsiz olarak kurulmuş olması veya abes yaratılmış olması ihtimâl dâhilinde değildir. Bu ispat edilince; âlemin fenâ için değil, bekâ için olduğu meydana çıkar. Âlemi tamâmiyle ele alacak olursak; türlü tabiatlar ve birbirine zıt şekiller içinde olduğunu görürüz. Filozofların küçük âlem dedikleri ve toplanılması gerekenleri toplayan, birbirinden ayrılacakları da ayıran (analiz ve sentez yapan); asıl maksadımız akıl da, yine çeşitli arzu, tabiat ve heveslerdedir, böylece yaratılmıştır. Binâenaleyh insanlar yaratıldıkları bu şekil üzere bırakılsalar, menfaat, şeref, ululuk, mülk ve saltanat elde etmek için birbirleriyle mutlaka çekişirlerdi. Bunu da karşılıklı kin ve vuruşma tâkip ederdi. Pek tabiidir ki, bunun netîcesi de son bulma ve fesâda uğrama olurdu. Âlemin yaratılmasının fenâ için olduğu kabûl olursa, onun mükemmel yaratılmış olmasındaki mânâ kalmaz. Kaldı ki, insan ve bütün hayvanların kendileri için takdir edilen kadar hayatta kalabilmeleri ancak birtakım gıdalar ve bedenlerini ayakta tutabilecek nesnelere mümkündür. Aksi takdirde bekâ ihtimalleri yoktur. Eğer onların yaratılmalarından fenâ'ları yâni yaratılır yaratılmaz yok olmalarından

(Devamı sayfa 110'da)